

פרשת מטות מסעי- המקרה של שניים וחצי השבטים- טרילוגיה בשלוש מערכות

זאב (וה) פרידמן

טרילוגיה (מיוונית: טרי - שלוש, לוגוס - חיבור, מאמר) היא סדרה של שלוש יצירות אמנות, בדרך כלל- סדרת ספרים או סדרת סרטים. היצירות הן עצמאיות ועומדות בזכות עצמן, אך הן קשורות זו לזו, למרות שלעתים הן מתרחשות בהפרשי זמן גדולים. בין הטרילוגיות המפורסמות בספרות ניתן למצוא את "הקומדיה האלוהית" של דנטה אליגיירי, "שר הטבעות" של ג. ר. ר. טולקין. בקולנוע, ניתן למנות את הטרילוגיות של "מלחמת הכוכבים", "הסנדק", ו"בחזרה לעתיד" בקולנוע הישראלי ניתן למנות את הטרילוגיה "גט" - משפט הגירושין של וויאן אמסלם.

לאנטון פאבלוביץ' צ'כוב (1860-1904) סופר ומחזאי רוסי, מיוחסת האמרה: **"אקדח שמופיע במערכה הראשונה חייב לירות במערכה השלישית"**, למעשה, הציטוט המדויק הוא: **"אם במערכה הראשונה תלית אקדח על הקיר, עליך להשתמש בו במערכה הבאה, אחרת אל תתלה אותו שם"**.

במרכזה של פרשתנו עומד המקרה של שניים וחצי השבטים, ראובן גד וחצי המנשה.

המקרה הוא טרילוגיה בשלוש מערכות. **המערכה הראשונה** מתרחשת בפרשתנו, בדיאלוג ובמשא ומתן שמתנהל בין משה לבין ראשי שבטים אלו. **המערכה השנייה** מתרחשת בספר יהושע פרק כב', לאחר כיבוש הארץ. **המערכה השלישית** מתרחשת בספר דברי הימים א פרק ה', בהגליית שבטים אלו על ידי פול ותגלת פלנר מלכי אשור.

הבה נעמיק בטרילוגיה בת שלוש המערכות של שניים וחצי השבטים.

המערכה הראשונה :

" וּמִקְנֵה רֵב הָיָה לְבָנֵי רְאוּבֵן וּלְבָנֵי גַד עָצוּם מְאֹד וַיִּרְאוּ אֶת אֶרֶץ יַעֲזֵר וְאֶת אֶרֶץ גִּלְעָד וְהָיָה הַמָּקוֹם מְקוֹם מִקְנֵה. וַיָּבֹאוּ בְנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל נְשִׂאֵי הָעֵדָה לֵאמֹר. עֲטוּרוֹת וְדִיבּוֹ וַיַּעֲזֵר וְנִמְרָה וְחִשְׁבֹּן וְאֶלְעֵלָה וּשְׁבָם וַיָּבֹאוּ וַיִּבְעֹן. הָאֶרֶץ אֲשֶׁר הִכָּה יְהוָה לְפָנֵי עַדְתּוֹ יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ מִקְנֵה הוּא וְלַעֲבָדֶיךָ מִקְנֵה. וַיֹּאמְרוּ אִם מִצְאָנוּ חֵן בְּעֵינֶיךָ יִתֵּן אֶת הָאֶרֶץ הַזֹּאת לְעַבְדֶּיךָ לְאַחֲזָה אֶל תַּעֲבִירֵנוּ אֶת הַיַּרְדֵּן" (לב, א-ו).

במערכה זו אנו עדים ללידתה של תופעת **ההגירה** או אם תרצו תופעת **הירידה** הראשונה בהיסטוריה או בשפת ימינו – רילוקיישון. אנו עדים ליצירתה של **תפוצה יהודית ישראלית** מתוך בחירה, הראשונה בעולם מחוץ לגבולותיה של ארץ ישראל. אנו מכירים כיום קהילות של תפוצות יהודיות ברחבי העולם. הגדולה שבהן היא הקהילה היהודית בארה"ב המונה כ 6 מיליון יהודים, קהילות בקנדה, באירופה, באוסטרליה ובמקומות אחרים ברחבי העולם. קהילות אלו הקימו תשתיות של ארגון חיי קהילה, בדמותן של פדרציות וקונגרסים יהודיים, המקיימים מערכות יחסי גומלין והשפעה עם השלטונות והממשלות בארצם. נודעת גם לאורך ההיסטוריה מערכת הגומלין והתלות ההדדית של הקהילות היהודיות ומדינת ישראל זו בזו. במרוצת השנים התפתחו להן גם תת קהילות של ישראלים יורדים בתפוצות יהודיות שונות, שהגדולה שבהן היא בצפון אמריקה. מערכת היחסים בין הגולה או התפוצה היהודית בחו"ל לבין מדינת ישראל, ידעה עליות ומורדות. כך למשל, הדיון האחרון בסוגיות הכותל והגיוור. **האם דגם מנעד היחסים הוא של מעורבות- תמיכה ותרומה בלבד, או של התערבות- הבעת דעה והשפעה אקטביסטית בסוגיות עקרוניות במדינת ישראל.**

בני ראובן גד וחצי המנשה מחוללים לראשונה מתוך בחירה, הקמתה של תפוצה יהודית ישראלית מחוץ לגבולותיה של ארץ ישראל. **פרופ' נחמה ליבוביץ'** בפרשנותה לפרשתנו משרטטת את הפרופיל של **התפוצה היהודית / הישראלית** הראשונה הזאת ומעמיקה במאפייניה: **"שהיו עשירים וחייבו את ממונם וישבו להם חוץ מארץ ישראל. שאלת הבחירה בין קריירה לשליחות המופנית לאזרחי המדינה מיום הקמתה ועד לימינו, אלה הנקראים לשאת באחריותה, נדונה**

בפרשתנו. מתנהל משא ומתן בין שניים וחצי השבטים לבין משה, בין מי שעל הלחם לבדו יחיה, מי שלא לדבר ד' ולמוצא פיו ייחל, בין מי שבא לארץ המקנה ודואג למקנה ובין מי שרואה עצמו כמובא לארץ המובטחת ומוטל עליו יעוד... הם נכשלים לא בכוח הפיתוי של זיכרונות העבר, כי אם בכוח הפיתוי של מציאות טובת אשר בהווה."

שאלות היסוד בין התפוצות היהודיות ברחבי העולם ומדינת ישראל, בשאלות של ערבות הדדית, אחריות ונשיאה בנטל, בהתערבות או רק במעורבות, משתקפות בדיאלוג ובמשא ומתן שמתנהל בין משה לבין שניים וחצי השבטים :

" ויאמר משה לבני גד ולבני ראובן האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשובו פה. ולמה תנואון [תניאון] את לב בני ישראל מעבר אל הארץ אשר נתן להם יהוה... ויגשו אליו ויאמרו גדרת צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו. ואנחנו נחלץ חשים לפני בני ישראל עד אשר אם הביאנכם אל מקומם וישב טפנו בערי המבצר מפני ישיבי הארץ. לא נשוב אל בתינו עד התנחל בני ישראל איש נחלתו. כי לא נחל אתם מעבר לירדן והלאה כי באה נחלתנו אלינו מעבר הירדן מזרחה. ויאמר אליהם משה אם תעשון את הדבר הזה אם תחלצו לפני יהוה למלחמה. ועבר לכם כל חלוץ את הירדן לפני יהוה עד הורישו את איביו מפניו. ... בנו לכם ערים לטפכם וגדרת לצנאכם והיצא מפיקם תעשו... ויענו בני גד ובני ראובן לאמר את אשר דבר יהוה אל עבדיך כן נעשה. נחנו נעבר חלוצים לפני יהוה ארץ פגעו ואתנו אחזת נחלתנו מעבר לירדן" (לב', ו'-לג').

רש"י בפרשנותו מבחין בפערי תפיסת העולם בדיאלוג המתקיים בין משה לבין שניים וחצי השבטים : " חסים היו על ממונם יותר מבניהם ובנותיהם, שהקדימו מקניהם לטפם. אמר להם משה: לא כן ! עשו העיקר – עיקר והטפל – טפל. בנו לכם תחילה ערים לטפכם ואחר כך גדרות לצנאכם."

התוצאה של הסכסוך שפרץ בין שנים וחצי השבטים לבין משה כמייצג את שאר השבטים, במערכה הראשונה בפרשתנו, הוא מודל קלאסי של גישור, שהביא להסכם ברור שהגדיר את המחויבות של שנים וחצי השבטים לאחיהם, לשאת בנטל נשיאת האלונקה במלחמה הצפויה עם הכניסה לארץ ישראל וכיבושה, אך גם הגדיר את המחויבות של משה כלפיהם, לאשר להם בתום המלחמה להקים את קהילתם מחוץ לגבולות הארץ בעבר הירדן המזרחי.

האם בכך הסתיימה המחויבות של משה כלפי התפוצה הקמה לה בחו"ל?

מסתבר שלא, דומה שהסוגיות של שמירת הזהות היהודית, החינוך היהודי והמלחמה בהתבוללות ובנישואי התערובת המעסיקות את סדר היום של התפוצות היהודיות והישראליות בעולם, כבר העסיקו את משה במקרה של שנים וחצי השבטים. משה הגדיל לעשות מעבר למחויבותו בהסכם. עדות לכך בדברי הנצי"ב מוולוז'ין (נפתלי צבי יהודה ברלין 1816-1893) בפרשנותו בספרו "העמק דבר", דברים , ג', טז': " דבשביל שראה משה רבינו שבעבר הירדן כוח התורה מעט... על כן השתדל להשתיל בקרבם גדולי תורה שיאירו מחשכי הארץ... והשתדל משה שיתרצו המה לשבת בעבר הירדן ומשום זה הרבה להם נחלה עד שיתרצו". הנה לנו לראשונה, הקמתו של מוסד השליחות של חינוך יהודי מטעם "ההסתדרות הציונית והסוכנות היהודית" של פרשתנו, או אם תרצו, שליחי חב"ד בעולם. משה רבנו היטיב להבין את חשיבות השמירה של הזהות היהודית והאידישקייט בגולה והדרך להניע שליחים ובעלי תפקידים לרילוקיישן (relocation) בחו"ל, היא בין השאר בהעמדת תמריצים ופיתויים חומריים לשליחים אלו.

המערכה השנייה בטרילוגיה של מקרה שנים וחצי השבטים, מתרחשת בספר יהושע לאחר כיבוש הארץ :

"אז יקרא יהושע לראובני ולגדי ולחצי מטה מנשה, ויאמר אליהם: אתם שמרתם את כל-אשר צוה אתכם משה עבד ה', ותשמעו בקולי לכל אשר-צויתי אתכם. לא-עזבתם את-אחיכם זה ימים רבים, עד היום הזה. ושמרתם את-משמרת מצות ה' אלהיכם. ועתה הניח ה' אלהיכם לאחיכם כאשר דבר להם. ועתה פנו ולכו לכם לאהליכם, אל-ארץ אחזתכם, אשר נתן לכם משה עבד ה' בעבר הירדן. רק שמרו מאד לעשות את-המצוה ואת-התורה אשר צוה אתכם משה עבד-ה',

לְאֵהָבָה אֶת-ה' אֱלֹהֵיכֶם וְלִלְכֶת בְּכָל-דְּרָכָיו, וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְלִדְבָקָה-בו, וְלַעֲבֹדוּ בְכָל-לְבַבְכֶם וּבְכָל-נַפְשְׁכֶם. "וַיִּשְׁבוּ וַיִּלְכוּ בְּנֵי-רְאוּבֵן וּבְנֵי-גָד וַחֲצֵי שִׁבְטِ הַמְּנַשֶּׁה מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִשְׁלַח אֲשֶׁר-בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, לִלְכֶת אֶל-אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶל-אֶרֶץ אַחְזָתָם, אֲשֶׁר נֶאֱחָזוּ-בָּהּ עַל-פִּי ה' בְּיַד-מֹשֶׁה. וַיָּבֹאוּ אֶל-גְּלִילֹת הַיַּרְדֵּן אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, וַיָּבִנוּ בְּנֵי-רְאוּבֵן וּבְנֵי-גָד וַחֲצֵי שִׁבְטِ הַמְּנַשֶּׁה שָׁם, מִזְבֵּחַ עַל-הַיַּרְדֵּן, מִזְבֵּחַ גָּדוֹל לְמִרְאָה... וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּקְהִלוּ כָל-עַדַת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל שָׁלַח, לַעֲלוֹת עֲלֵיהֶם לְצַבֵּא...

וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-בְּנֵי-רְאוּבֵן וְאֶל-בְּנֵי-גָד וְאֶל-חֲצֵי שִׁבְטֵי-מְנַשֶּׁה, אֶל-אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶת-פִּינְחָס בֶּן-אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן, וַעֲשָׂרָה נְשָׂאִים עִמּוֹ, נְשֵׂאֵי אֶחָד נְשֵׂאֵי אֶחָד לְבֵית אָב לְכָל מִטּוֹת יִשְׂרָאֵל... וַיָּבֹאוּ אֶל-בְּנֵי-רְאוּבֵן, וְאֶל-בְּנֵי-גָד וְאֶל-חֲצֵי שִׁבְטֵי-מְנַשֶּׁה, אֶל-אֶרֶץ הַגִּלְעָד, וַיְדַבְּרוּ אֲתָם לֵאמֹר: כֹּה אָמְרוּ כָל עַדַת ה': מָה-הַמַּעַל הַזֶּה אֲשֶׁר מַעַלְתֶּם בְּאֵלֵהי יִשְׂרָאֵל, לְשׁוֹב הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי ה'.... וְאַדָּא אִם-טַמְאָה אֶרֶץ אַחְזָתְכֶם, עֲבַרְוּ לָכֶם אֶל-אֶרֶץ אַחְזָת ה', אֲשֶׁר שָׁכַן-שָׁם מִשְׁכַּן ה' וְהֶאֱחָזוּ בְּתוֹכָהּ. וְבַה' אֶל-תִּמְרָדוֹ, וְאֵתְנוּ אֶל-תִּמְרָדוֹ, בְּבִנְתְּכֶם לָכֶם מִזְבֵּחַ מִבְּלַעֲדֵי מִזְבֵּחַ ה' אֱלֹהֵינוּ... וַיַּעֲנוּ בְּנֵי-רְאוּבֵן וּבְנֵי-גָד וַחֲצֵי שִׁבְטֵי הַמְּנַשֶּׁה: אֵל אֱלֹהֵים ה', אֵל אֱלֹהֵים ה' הוּא יָדַע, וַיִּשְׂרָאֵל הוּא יָדַע, אִם-בְּמִרְדָּא וְאִם-בְּמַעַל בַּה', אֶל-תּוֹשִׁיעֵנוּ הַיּוֹם הַזֶּה, לְבָנוֹת לָנוּ מִזְבֵּחַ לְשׁוֹב מֵאַחֲרֵי ה' וְאִם-לְהַעֲלוֹת עָלֵינוּ עוֹלָה וּמִנְחָה, וְאִם-לְעֲשׂוֹת עָלֵינוּ זְבָחֵי שְׁלָמִים - ה' הוּא יִבְקֹשׁ. וְאִם-לֹא מִדְּאָגָה מִדְּבַר עֲשִׂינוּ אֶת-זֹאת לֵאמֹר: מָחָר יֵאמְרוּ בְּנֵיכֶם לְבָנֵינוּ לֵאמֹר, מָה-לָכֶם וְלָה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וַיִּבְּלוּ נֶתָן-ה' בְּנֵינוּ וּבְנֵיכֶם, בְּנֵי-רְאוּבֵן וּבְנֵי-גָד, אֶת-הַיַּרְדֵּן, אִין-לָכֶם חֶלֶק בַּה'. וְהַשְׁבִּיתוּ בְּנֵיכֶם אֶת-בְּנֵינוּ לְבִלְתֵּי יָרֵא אֶת-ה'. וַנֵּאמָר נַעֲשֶׂה-נָא לָנוּ לְבָנוֹת אֶת-הַמִּזְבֵּחַ, לֹא לְעוֹלָה וְלֹא לְזֶבֶחַ, כִּי עַד הוּא בִּינֵינוּ וּבִינֵיכֶם, וַיִּבְּנוּ דוֹרוֹתֵינוּ אַחֲרֵינוּ, לַעֲבֹד אֶת-עַבְדַת ה' לְפָנֵינוּ בְּעֹלוֹתֵינוּ וּבְזִבְחֵינוּ וּבְשִׁלְמֵינוּ. וְלֹא-יֵאמְרוּ בְּנֵיכֶם מָחָר לְבָנֵינוּ, אִין-לָכֶם חֶלֶק בַּה' " (יְהוֹשֻׁעַ, כ"ב, א'- לא').

יהושע ממשיך דרכו של משה מתגלה בגדולת מנהיגותו. הוא מקיים את ההסכם שבין משה לשניים וחצי השבטים ואיננו נסחף לרגשות ולשמועות לכאורה, אלא יודע שדברים שרואים מכאן לא רואים משם. יהושע שולח ועדה ממלכתית המייצגת את כל השבטים לבדוק בשטח את העובדות לאמיתן. האם אכן שניים וחצי השבטים איבדו את זהותם היהודית או לא. האם הם מקריבים על מזבח של עבודה זרה כחוקות הגויים, או על מזבח המקדש את שמו של הקב"ה. אכן מתנהלת הבדיקה ותוצאותיה החיוביות בדברי פנחס ראש המשלחת של וועדת הבדיקה: " היום ידענו כי-בתוכנו ה', אֲשֶׁר לֹא-מַעַלְתֶּם בַּה', הַמַּעַל הַזֶּה, אִזּוּ הַצַּלְתֶּם אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִיַּד ה'" (יהושע, כ"ב, לא').

הנה מסתיימת הדרמה של המערכה השנייה, באפי אנד. כולם מרוצים.

עתה אנו מגיעים למערכה השלישית בטרילוגיה של שנים וחצי השבטים. מערכה זאת מתרחשת לה בגלות שומרון, בתקופה מאוחרת כפי שמתוארת בספר דברי הימים: " וַיַּעַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-רוּחַ פּוֹל מֶלֶךְ-אֲשׁוּר, וְאֶת-רוּחַ תַּלְגַּת פְּלִנְסָר מֶלֶךְ אֲשׁוּר, וַיִּגְלֹם לְרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי, וְלַחֲצֵי שִׁבְטֵי מְנַשֶּׁה; וַיָּבִיאֵם לְחֶלֶח וְחִבּוֹר וְהָרָא, וַיְהִר גּוֹזָן, עַד, הַיּוֹם הַזֶּה. (דברי הימים א פרק ה, כו).

האם אקדח המופיע במערכה הראשונה, יורה במערכה השלישית ?

המערכה השלישית מסתיימת בטרגדיה של גלות באובדן חיי תפוצה וקהילה ובאובדן חבל ארץ. שניים וחצי השבטים הם הראשונים בגלות שומרון, שהמעצמה האשורית כופה עליהם הגליה ופיזור לכל קצוות העולם. קהילתם ותפוצתם מתפרקים לרסיסים קטנים לכל עבר. התפוצה הגדולה השמנה והשבעה של שנים וחצי השבטים, מגורשת וגולה ומתפרקת לכל עבר- לרסיסי תפוצות.

הנה לנו מקרה לימוד של היהודי הנווד, בדמותה של טרילוגיה בת שלוש מערכות.

אכן צדק אנטון צ'כוב, - "אקדח שמופיע במערכה הראשונה חייב לירות במערכה השלישית".

חזק חזק ונתחזק.

